

KTERAK ÚROKOVÝ STROP ZBAVUJE NEBONITNÍ KLIENTY MOŽNOSTI ZÍSKAT PŮJČKU

JOHAN SCHWEIGL

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Autor tohoto článku se zaměřil na zhodnocení dopadů regulace maximální výše úroků – úrokového stropu. Po stručném nástinu teorie úroku poukazuje na tendence regulovat jeho maximální výši. Přestože podobné regulace jsou často odůvodňovány jejich údajnou prospěšností pro nízko-příjmové skupiny obyvatel, tak je to právě úrokový strop, který s sebou přináší mnoho negativních faktorů, které cílovým skupinám, jež údajně mají chránit, ve skutečnosti škodí. Autor poukazuje na to, jak tyto jsou připraveny o možnost získat legálně půjčku a tudíž musí vyhledávat nezákonné alternativy.

Key words in original language

Úrokový strop; nebonitní klienti; regulace úrokové míry.

Abstract

The author of this article has focused on assessing the impacts of interest rates controls – usury limits. Briefly outlining the theory of interest, he shows the tendencies towards strict regulation of maximal interest rates. Notwithstanding that such regulations have often been justified by their alleged benefits for low-income clients, usury limits bring a number of unfavorable consequences which actually hurt those who were supposed to be protected by such limits. Further the author pinpoints that as a result of these regulations, the low-income clients may be deprived of a chance to obtain a loan legally and thus have to turn to illegal alternatives.

Key words

Interest Rates Controls; Usury Limits; Sub-prime Borrowers.

Regulace maximální výše úrokové míry v podobě stanovení úrokového stropu je mnohdy popisována jako nástroj, jehož účelem je zabránit "půjčování peněz na úrok, jehož výše je nepřiměřená"¹ či "chránit chudé dlužníky prostřednictvím penalizování věřitelů poskytujících půjčky na nepřiměřený úrok"² či dokonce "omezit moc, jež věřitelé mají nad chudými dlužníky a zabránit takovým věřitelům, aby si vynutili tvrdé a nepřiměřené

¹ Usury law web: Usury law. Dostupné z: <http://www.usurylaw.com/>. Citováno 15.5. 2010.

²Attorney Florida web: Advisory legal opinion 2000-26. Dostupné z: <http://myfloridalegal.com/ago.nsf/Opinions/4BAF01A9E4FE5363852568D300535DD2>. Citováno dne 15.5. 2010.

úvěrové podmínky."³ Opravdu plní tyto regulace svůj deklarovaný účel a pomáhají chránit nebonitní zájemce o půjčku? V této krátké práci autor poukáže stručně na to, že institut úrokového stropu je zbytečný a škodlivý paradoxně především pro ty, které má údajně chránit.

Poskytování úvěru je službou. Stejně jako u jiných služeb, i tato je ocenitelná v penězích, tedy má svojí cenu, která je determinována více faktory. Úroková míra může být chápána různě: např. jako "cena, která se utváří na peněžním trhu jako výslednice střetu nabídky peněz s poptávkou po penězích"⁴ či může být odvíjena od výše tzv. "čistého úroku," který "je poměrem mezi hodnotou přiřazenou uspokojení potřeb v bezprostřední budoucnosti a hodnotou přiřazenou uspokojení potřeb ve vzdálenějších obdobích budoucnosti", přičemž výše úroku "není cenou určenou na trhu vzájemným působením nabídky a poptávky po kapitálu nebo kapitálových statcích. Je to spíše míra čistého úroku, jež určuje nabídku a poptávku po kapitálu a kapitálových statcích."⁵

Úroková míra se skládá z několika složek - z a) peněžního vyjádření časové preference; b) předpokládané míry inflace; a c) ohodnocení rizika, jež dlužník pro věřitele představuje.

Peněžní vyjádření časové preference vychází z "netrpělivosti ve spotřebě" - tedy preferencí dnešních statků před budoucími.⁶ Pro držitele kapitálu se v půjčení peněz ukrývá oprávněná snaha svůj kapitál zúročit (jinak by pro ně neměl významu) a poskytnutí půjčky - tedy odložení spotřeby, resp. jiné investice - pro ně musí být výhodnější než prosté nepoužívání kapitálu.⁷ Jak uvádí von Mises, tak: "Úrok z trvanlivých statků a úrok ze spotřebitelského úvěru jsou stejně jako všechny ostatní druhy úroku přímým důsledkem vyššího ocenění současných statků v porovnání s budoucími statky."⁸

Další složkou je tzv. inflační přírážka, jejímž úkolem je "kompenzace rizika spojená s růstem cenové hladiny a tedy poklesem reálné budoucí hodnoty peněz."⁹ Z její povahy vyplývá, že tato se v zásadě neuplatňuje u naturálních

³ Tamtéž.

⁴ FUCHS, K. Mikroekonomie, Brno : Masarykovo Univerzita, 2005 s. 178.

⁵ VON MISES, L. Lidské jednání s. 473.

⁶ HOLMAN, R., Ekonomie, Praha : C.H. Beck,s. 316.

⁷ Teorie úroku se opírá především o práce Eugena Böhm-Bawerka, jednoho z čelních představitelů první generace Rakouské ekonomické školy. Více zde: <http://homepage.newschool.edu/het/schools/austrian.htm>. A dále o práce Irvinga Fishera - ten je řazen k původcům současné "mainstreamové" makroekonomie. Více zde: http://mises.org/journals/qjae/pdf/qjae11_3_5.pdf.

⁸ VON MISES, L. Lidské jednání. Překlad Pavel Chalupníček.Praha : Liberální institut. 2006, s. 472.

⁹ SCHWARZ, jr., J. Role úroku a dopady jeho regulace na trh s úvěry. Praha : Liberální institut. S. 11.

půjček. V této souvislosti je úroková míra teorií rozlišována na nominální (míra placená z půjčených peněz) a reálná (úroková míra očištěná od inflace) - tzv. Fisherova rovnice.¹⁰ Třetí složkou, jež se podílí na výši úroku, je "přirážka riziková" neboli zhodnocení míry rizika, jež dlužník pro věřitele přináší.

V souvislosti s cenou půjčených peněz je používána i tzv. RPSN - roční procentní sazba nákladů - ta vyjadřuje nominální hodnotu většiny nákladů spojených s poskytnutým úvěrem. Kromě výše úroku, tato zahrnuje i dodatečné náklady na úvěry - poplatky za správu úvěru či za jeho čerpání, atd. - jež jsou placeny dlužníkem v období jednoho roku.¹¹ Se zřízením úvěru jsou zásadně spojeny i další, převážně administrativní poplatky, jejichž výše je často "ve své absolutní hodnotě konstantní a nezávislá na výšce či délce úvěru."¹² Jedná se tedy o náklady fixní, z čehož nám vyplývá, že čím je úvěr větší, tím je tento administrativní náklad v poměru k němu nižší.

Berouce v úvahu výše uvedené složky úrokové míry a rozdíly mezi úrokovými mírami bonitních a nebonitních klientů vidíme, že u těch klientů, kteří představují pro banku nevyšší riziko, je právě riziková přirážka důvodem toho, proč tito musí platit za úvěr více. Takové jednání věřitelů je logické a správné, protože pokud by věřitel nebral v úvahu výši rizika spojenou s poskytnutím půjčky, jednal by nezodpovědně, za což by ho trh potrestal ztrátou jeho kapitálu, podobně jako u každé jiné špatné investice.

Jednou z funkcí bankovních úvěrů, které mají univerzální charakter je "přemísťování peněžních prostředků k těm subjektům, které jsou schopny dosáhnout jejich zhodnocení."¹³ Kamil Fuchs toto představuje jako jeden z pozitivních momentů úvěrování, který "především umocňuje výkonnost ekonomiky tím, že prostředky, které by dočasně ležely ladem, přeměňuje ve fungující kapitál."¹⁴ Dalším pozitivním momentem i je funkce informační - není-li osoba nabízející svůj kapitál ani poptávající po půjčce omezován ve své volbě, zdali spolu uzavřou smlouvu o úvěru (jinými slovy dohody o tom, že věřitel se dočasně vzdá současné spotřeby, popř. jiného využití svého kapitálu a dlužník je ochoten mu za možnost užití jeho kapitálu - věřitelovi odložené spotřeby - zaplatit) a za kolik, tak ostatní podobné subjekty získávají cenou informaci o tom, vyplatí-li se jim odložit svoji

¹⁰ HOLMAN, Ibid. s. 318.

¹¹ Tato povinnost vyplývá ze směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/7/ES, jež byla v ČR transponována do českého právního řádu 321/2001 Sb. o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru.

¹² SCHWARZ, jr. J., Ibid. s. 10.

¹³ FUCHS, K., Ibid. s. 178

¹⁴ Ibid.

současnou spotřebu (věřitelé) či naopak požádat o poskytnutí zápůjčních fondů (dlužníci), tedy jaká rozhodnutí na trhu s úvěru učinit.

Vyšší míra "pojištění" proti neplnění závazku dlužníka, o níž musí věřitel navýšit úrok, se odráží v právé v rizikovém příplatku, jež je u nebonitních klientů zákonitě poměrně vyšší než u klientů, kteří pro věřitele představují nižší riziko neplacení. Při pohledu na výši "nájemní ceny zápůjčitelých fondů"¹⁵ je třeba brát v úvahu ještě i tu skutečnost, že, jak upozorňuje Jiří Schwarz, jr., nízkopříjmové skupiny preferují půjčky nižších nominálů, a tak právě úvěry o nižších objemech vedou k relativně vyšším nákladům na půjčku z důvodů fixní povahy administrativních nákladů na zřízení úvěru.¹⁶

Schwarz dále poukazuje na výsledky studie, jež byla provedena Ministerstvem průmyslu a obchodu Velké Británie. Jejímž účelem bylo zjistit, zdali zákonem stanovená maximální výše úrokové míry má vliv na cenu typických (prime) úvěrových produktů. Výsledek nebyl překvapující: "bez ohledu na různou regulaci úrokových měr toho kterého státu byly ceny úvěrů takřka identické" - podobně skončil i výzkum, který provedla v roce 1971 Národní komise pro spotřebitelské finance Spojených států. Z toho vyplývalo, že "úrokové stropy neovlivňují ceny běžných úvěrových produktů pro nízkorizikové skupiny zákazníků."¹⁷

Jinak je tomu ale u nebonitních klientů. Pokud věřitel nemůže (z důvodu existence úrokového stropu) do výše úroku zahrnout odpovídající rizikovou přírážku, která by kryla výši jeho nutného "pojištění" proti neplnění závazku dlužníka, tak se pro takového věřitele stane vysokoryziková skupina poptávajících po půjčce neatraktivní. Je to podobné, jako kdyby tiskaři bylo dovoleno účtovat si poplatek jen za např. prvních 100 stran knihy (a toto by bylo odůvodněno různými např. tím, že i ti, kdo píše tlusté knihy, mají právo na to, aby byly publikovány za "spravedlivou cenu"¹⁸) a každou stránku navíc by již musel dotovat "ze své vlastní kapsy". Pro takového tiskaaře by jistě nebylo výhodné a obchodně atraktivní tisknout knihy, které by přesahovali 100 stran. Stejně tomu je i u věřitelů, jejichž "autonomie vůle" je omezena do té míry, že sami nemohou určit, za kolik své služby (poskytnutí úvěru) na trhu prodají.

Z výše uvedeného vyplývá, že jedním z důsledků limitace autonomie vůle smluvních stran - nemožnost sjednat si odpovídající výši úrokové míry - má negativní dopad především na poptávající po půjčce. Tito úvěr nedostanou

¹⁵ HOLMAN, Ibid. s. 315.

¹⁶ SCHWARZ, jr., J. Ibid. s. 12.

¹⁷ SCHWARZ, jr., J. Ibid.

¹⁸ Toto by jistě bylo mnohými podpořeno i z pozice "práva na svobodu projevu", u kterého by se tímto ještě více prohloubil Jellinekův "status positivus", jež ovšem dle názoru autora, nemá s touto svobodou nic společného, protože ta je historicky negativní povahy.

na legálním trhu, jelikož by "de facto" museli být dotováni z peněz věřitele - ten by musel částečně hradit rizikovou přírážku. Jak trefně poukazuje Roger Miller, regulace maximální výše úrokové míry se často nepříznivě dotkne těch, které měla chránit.¹⁹ Takovéto regulace tedy popírají svůj vlastní účel.

Toto tvrzení může být podloženo i zkušeností státu Washington, kterou zmiňuje Norman N. Bowsheer.²⁰ Ve státě Washington se výše úrokové míry u spotřebitelských půjček poskytnutých prostřednictvím kreditních karet stabilně držela okolo 18 procent. Osoby, které "hájili" práva spotřebitelů však tvrdili, že tento úrok je nepřiměřeně vysoký a požadovali jeho snížení. Nakonec dosáhli toho, že se o této otázce konalo referendum, jehož výsledkem bylo zavedení úrokového stropu 12 procent. Nehledě na zodpovědnou neochotu věřitelů za takových podmínek půjčovat, důsledkem tohoto bylo takové zvýšení poptávky po úvěrech, které nemohlo být dostatečně uspokojeno nabídkou, a tak právě žádosti těch (resp. nabídek na uzavření úvěrové smlouvy za 12 procent), kteří pro věřitele představovali vyšší riziko byly odmítány. Bylo by bezesporu zajímavé zjistit, jak nízkopříjmové skupiny (tedy ti nejvíce poškození zavedením úrokového stropu) v onom referendu hlasovali a nakolik si byli vědomi důsledků své volby. Obecně vzato, základní tržní mechanismus zajišťující to, že trhu s úvěry samotné tržní síly spojují potenciální věřitele a dlužníky, což má za následek přirozené stanovení úrokové míry, je podobnými regulacemi vyřazen z provozu.

Osoby, resp. zájmové skupiny, které prosazují zavedení úrokového stropu většinou argumentují tím, že "zatímco věřitelé jsou si vědomi podmínek panujících na konkrétních trzích s úvěry, je snadno pozorovatelné, že velký počet žadatelů o půjčku je nevzdělaný a naivní"²¹ a tudíž musí být chráněni opatřeními, které tyto zájmové skupiny "domýšlivě" vymýšlejí. Dále je argumentováno tím, že osoby ochotné přistoupit na vysoký úrok buďto řádně nestudují smluvní podmínky úvěru²² nebo se ocitají v takové nouzi, že na vysoký úrok nehledí. K tomuto trefně poznamenává Jiří Schwarz, jr. to, že považovat některé transakce za nelegální jenom proto, že cena vyšší, než se zdá být "správné", je přinejmenším podivné. "Nic na tom nemění ani argument, že pokud si někdo půjčí peníze za cenu vyšší než i (i = úrokový strop - pozn. autora), musel být v tísní, a tudíž nemohl zcela racionálně uvažovat."²³ To, že byl takový dlužník v tísní je přirozené, jelikož jinak by

¹⁹ BOWSHER, N. N. *Usury Laws: Harmful when Effective*. St. Luis : Federal Reserve Bank of St. Luis, 1974, s. 18. Dostupné:

https://www.research.stlouisfed.org/publications/review/74/08/Usury_Aug1974.pdf.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid. S.17.

²² Ibid.

²³ SCHWARZ,jr., J. Ibid. S. 15.

nebyl ochoten takovou cenu za poskytnutí úroku zaplatit. Zákonem provedené zavedení úrokového stropu tedy v podstatě zamezuje osobám v nouzi (tísni), aby požádali o poskytnutí úvěru, což je diskriminuje.

Občas se také objevuje argument, že není-li stanoven úrokový strop, tak věřitelé "vykořisťují" osoby poptávající po půjčce stanovováním nepřiměřeně vysokých úroků. V této souvislosti je ovšem nutné zamyslet se nad tím, co je to "nepřiměřeně" vysoký úrok. Jak již bylo uvedeno výše, tak výše úroků je stanovena na trhu s úvěry a odvíjí se od výše čistého úroku, rozdílu mezi hodnotou přikládanou spotřebě současné a spotřebě budoucí. Pokud by chtěl půjčující nasadit velmi vysokou úrokovou míru, poptávající po půjčce by se obrátil na jiného půjčujícího a nebyl-li by takový, tak by vysoký "zisk", jež by z takové transakce plynul, byl signálem pro ostatní osoby disponující zápůjčními fondy, aby vstoupili na trh. V okamžiku, kdy by takto učinili, tak jediným způsobem, jak si zajistit přísun poptávajících po půjčce, by bylo nabídnout poptávajícím výhodnější podmínky, resp. cenu za jejich služby. Tento proces by se opakoval tak dlouho, dokud by se prostřednictvím konkurenčního boje nesnížila výše úroků (cena za využití zápůjčních fondů) na přirozenou úroveň. Z tohoto plyne, že raději než stanovovat úrokový strop, je důležité zajistit, aby existoval volný vstup pro nové soutěžící na trh s úvěry.

Dále je důležité zvážit i následky toho, jak se zachová osoba, již nebylo umožněno získat legální půjčku - tedy jaké substituty vyhledá, obzvláště je-li opravdu v tíživé situaci a volný kapitál nutně potřebuje. Na trhu dojde k jevu, který je nerozlučitelně spjat se stanovováním maximální ceny za určitou službu či produkt - k umělému nedostatku.²⁴ Jak vyplývá z analýzy vypracované pro britské Ministerstvo průmyslu a obchodu v roce 2006, tak ilegální půjčování (tedy substitut, ke kterému se poptávající po půjčce obrátí, je-li mu znemožněno půjčit si legálně na takový úrok, jež pokrývá rizikovou přírážku, kterou takový zájemce představuje) vzkvétám tam, kde neexistuje nabídka legálních alternativ.²⁵

Zavedení úrokového stropu s sebou zákonitě přináší: 1) omezení autonomie vůle obou stran smluvního vztahu (tedy možnosti učinit sám své odpovědné rozhodnutí), 2) dále diskriminuje nebonitní zájemce o půjčku (zbavuje je, možnosti koupit si takový produkt, který by jim trh byl bez těchto regulací schopen nabídnout, čím se na trhu vytváří umělý nedostatek), 3) odrazuje od vstupu na trh nové soutěžící nabízející výpůjční fondy (obzvláště ty, kteří se chtěli zaměřit ve svém podnikání na nebonitní klienty) a 4) způsobuje nárůst kriminality, způsobený využíváním nelegálních alternativ nebonitními klienty.

²⁴ SCHWARZ, jr., J. Ibid. S. 19.

²⁵ Ibid. See: Department of Trade and Industry Research report: Illegal Lending in the UK, 2006.

Literature:

- FUCHS, K. Mikroekonomie, Brno : Masarykova univerzita, 2005, s. 192, ISBN 80-210-3808-X
- SCHWARZ, jr., J. Role úroku a dopady jeho regulace na trh s úvěry, Praha : Liberální institut, 2007, s. 23.
- BOWSHER, N. N. Usury Laws: Harmful when Effective. St. Luis : Federal Reserve Bank of St. Luis, 1974, s. 8
- HOLMAN, R. Ekonomie. Praha : C.H.Beck, s. 719, ISBN 80-7179-891-6.
- VON MISES, L. Lidské jednání. Praha : Liberální institut, s. 990. ISBN 80-86389-45-6.

Contact – email

210729@mail.muni.cz